

โครงการผันน้ำกก อิง น่าน

โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า (TERRA)
พฤศจิกายน 2548

โครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน เป็นโครงการที่แยกออกมาจากโครงการผันน้ำกก-อิง-ยม-น่าน ซึ่งเคยอยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ตั้งแต่ประมาณปี 2522 ในแผนงานเดิมนั้น จะมีการสูบน้ำจากแม่น้ำโขงเข้าสู่ระบบผันน้ำของโครงการด้วย ต่อมาในปี 2532 โครงการผันน้ำกก-อิง-ยม-น่าน ได้แยกเป็น 2 โครงการคือ โครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน และโครงการเชื่อมแก่งเสือเต้น และได้โอนเข้ามาอยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทาน

ในปี 2539 กรมชลประทานได้ว่าจ้างบริษัท ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ่ง จำกัด, บริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท แอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด และบริษัท ชันยู (ประเทศไทย) จำกัด ให้ทำการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และกรมชลประทานยังได้รับการช่วยเหลือจากองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency หรือ JICA) มาร่วมศึกษาด้วย โดยการศึกษาทั้งหมดแล้วเสร็จในปี 2545

โครงการผันน้ำกก-อิง-น่านในปัจจุบัน มีแผนที่จะผันน้ำในปริมาณประมาณ 2,000 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี จากแม่น้ำกกและแม่น้ำอิง ลงสู่ม่านาน เพื่อเก็บกักไว้ที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ โดยใช้งบประมาณลงทุนจำนวน 55,000 ล้านบาท

จนถึงปัจจุบันกรมชลประทานยังไม่ได้เสนอรายงานการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม เข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการผู้ชำนาญการด้านแหล่งน้ำและคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติแต่อย่างใด

องค์ประกอบของโครงการผันน้ำกก อิง น่าน จะผันจากแม่น้ำกก จ.เชียงราย ผ่าน จ.พะเยา สู่ จ.น่าน แนวผันน้ำประกอบด้วย คลองผันน้ำแบบเปิด, ท่อผันน้ำ, อุโมงค์ผันน้ำ, เขื่อน, ฝาย และการปรับปรุงแม่น้ำตลอดแนวผันน้ำ รวมระยะทางประมาณ 170 กิโลเมตร ซึ่งสามารถแยกช่วงแนวผันน้ำเป็นช่วงๆ ได้ดังนี้

ช่วงแม่น้ำกกสู่ม่านอิง ความยาว 56.71 กม. ประกอบด้วย เขื่อนกั้นแม่น้ำกก, คลองผันน้ำตาดคอนกรีต, คลองดิน และแนวเขตเวนคืนที่ดินกว้าง 200 เมตร, ท่อผันน้ำ, อุโมงค์ผันน้ำ, ขุดลอกลำน้ำแม่น้ำล่อยถึงม่านอิง ช่วงผันน้ำนี้อยู่ในเขต อ.เมือง, อ.เวียงชัย, อ.พญาเม็งราย และอ.เทิง ของ จ.เชียงราย

ช่วงม่านอิงสู่อ่างห้วยยอด (จ.น่าน) ความยาว 67 กม. ประกอบด้วย เขื่อนยกระดับน้ำในลำน้ำอิงอยู่เหนืออ่างของอ.เทิง, คลองผันน้ำตาดคอนกรีต, คลองดิน, ท่อผันน้ำ, อุโมงค์ผันน้ำยาว 52.875 กม. ช่วงผันน้ำนี้อยู่ในเขต อ.เทิง จ.เชียงราย, กิ่งอ.ภูซาง และอ.เชียงคำ จ.พะเยา, และอ.สองแคว จ.น่าน

ช่วงการปรับปรุงลำน้ำ จาก ห้วยยอด-ม่านยาว-ม่านาน ประกอบด้วย เขื่อนน้ำยาวกั้นแม่น้ำยาวที่ อ.สองแคว ห่างจากตัวอำเภอไปทางทิศเหนือประมาณ 1.5 กม. เพื่อควบคุมการปล่อยน้ำลงสู่ลำน้ำยาว มีพื้นที่อ่างเก็บน้ำประมาณ 1,825 ไร่, ความจุ 32.77 ล้านลบ.ม., สามารถปล่อยน้ำจากอ่างโดยท่อผันน้ำด้วยอัตรา 200 ลบ.ม./วินาที และสามารถปล่อยน้ำจากประตูระบายน้ำล้นด้วยอัตราสูงสุด 760 ลบ.ม./วินาที, **การปรับปรุงลำน้ำห้วยยอด** ระยะทางประมาณ 7.5 กม. และสร้างฝายชะลอน้ำเป็นช่วงๆ รวม 5 แห่ง, **การปรับปรุงลำน้ำยาว** โดยการสร้างฝาย 5 แห่ง, การขุดและขยายลำน้ำ, ปรับลาดท้องน้ำ และสร้างผนังกั้นน้ำ ตลอดลำน้ำยาวจากเขื่อนน้ำยาวถึงสบยาว (จุดบรรจบกับแม่น้ำน่าน) ที่อ.ท่าวังผา จ.น่าน ยาวประมาณ 42 กม.

ปัญหาและผลกระทบจากโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน

1. ผลกระทบต่อระบบนิเวศ และชุมชนตลอดแนวผันน้ำ เช่น

- ปัญหาการแย่งชิงน้ำในจ.เชียงราย โดยกรมชลประทานออกมายอมรับในภายหลังว่าจะมีการผันน้ำจากแม่น้ำกกในช่วงฤดูแล้งด้วย ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาการแย่งน้ำระหว่างการประปา จ.เชียงราย, พื้นที่เกษตรกรรมของโครงการฝายเชียงรายเดิม และโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน อันเป็นปัญหาสังคมการเมืองติดตามมาในอนาคต
- การสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำอิง จะทำให้เกิดน้ำท่วมขึ้นไปตามลำน้ำอิงยาวประมาณ 20 กิโลเมตรตลอดช่วงการผันน้ำ 6 เดือน และจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศแม่น้ำอิง โดยเขื่อนจะขัดขวางเส้นทางหากินของปลาและสัตว์น้ำตามธรรมชาติอื่นๆ ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่แม่น้ำโขง อันจะส่งผลกระทบต่อชุมชนประมงในเขตลุ่มน้ำอิง และลุ่มน้ำโขง

ระบบนิเวศลุ่มน้ำอิง จะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากโครงการผันน้ำก-อิง-น่าน

- การสร้างอุโมงค์ผันน้ำขนาดใหญ่ ที่มีความสูงประมาณ 8 เมตร กว้าง 11.5 เมตร ลอดใต้ภูเขาเป็นระยะทางประมาณ 60 กิโลเมตร ซึ่งจะต้องผ่านรอยเลื่อน ชั้นหินผุ ชั้นหินปูนและแนวน้ำพุร้อน เป็นจำนวนมาก จะส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงชั้นน้ำใต้ดิน การเปลี่ยนแปลงของลำห้วย ลำธาร และลำน้ำสายหลักผืนดิน รวมถึงการเกิดแผ่นดินถล่มในระหว่างการก่อสร้าง และเสี่ยงต่อภัยพิบัติร้ายแรงหากเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหว
- การสร้างเขื่อนน้ำยาวที่ อ.สองแคว จ.น่าน โดยที่กรมชลประทานไม่เคยเปิดเผยเรื่องผลกระทบที่ชัดเจนเกี่ยวกับพื้นที่น้ำท่วม ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่หวั่นวิตกกังวลว่า นอกเหนือจากพื้นที่ทำกินซึ่งเป็นที่นาและสวน ที่จะถูกน้ำท่วมแล้ว ยังไม่แน่ชัดว่าพื้นที่ตั้งบ้านเรือนจะถูกน้ำท่วมด้วยหรือไม่
- การปรับปรุงแม่น้ำยาวประมาณ 40 กิโลเมตร จะสร้างความเสียหายต่อระบบนิเวศแม่น้ำและพื้นที่ทำกิน 2 ฝั่งแม่น้ำ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "สวนดอนริมน้ำ" ซึ่งพื้นที่การเกษตรเหล่านี้เป็นแหล่งผลิตอาหารและแหล่งรายได้ของครัวเรือน การสูญเสียพื้นที่สวนดอนริมน้ำเท่ากับเป็นการทำลายการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน
- ปัญหาน้ำท่วมในเขต อ.ท่าวังผา, อ.เมือง, กิ่ง อ.ภูเพียง, อ.เวียงสา จ.น่าน จะรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากปริมาณน้ำที่ผันมาในช่วงฤดูฝน ซึ่งมีปริมาณเท่ากับครึ่งหนึ่งของปริมาณน้ำน่านเฉลี่ยที่ไหลในแม่น้ำน่านตลอด 1 ปี และจะทำลายพื้นที่สวนดอนริมน้ำของชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำน่านทั้งหมด

สวนดอนลุ่ม สองฝั่งแม่น้ำน่านตั้งแต่ อ.ท่าวังผา อ.เมือง กิ่ง อ.ภูเพียง และ อ.เวียงสา จ.น่าน จะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจาก ปริมาณน้ำที่ผันเข้ามาในฤดูฝน จำนวน 2,000 ล้าน ลบ.ม.

2. ความไม่โปร่งใสในการดำเนินโครงการ กรมชลประทานไม่เคยเปิดเผยข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วนแก่ประชาชนใน 3 ลุ่มน้ำ แต่กลับแอบอ้างว่าโครงการผันน้ำก-อิง-น่าน ได้รับความเห็นชอบจากชุมชนในพื้นที่แนวผันน้ำทั้งหมดแล้ว (จากการประชุมสรุปการศึกษาโครงการผันน้ำ ที่ จ. เชียงรายและพะเยา เมื่อวันที่ 16-17 มกราคม 2544 ตามลำดับ) ทั้งๆ ที่ชาวบ้านจำนวนกว่า 4,000 คน จาก 3 จังหวัดที่จะถูกผลกระทบจากแนวผันน้ำ ได้ร่วมกันลงชื่อและยื่นจดหมายต่อเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และอธิบดีกรมชลประทาน ให้ยกเลิกโครงการผันน้ำตั้งแต่วันที่ 23 มีนาคม 2543 นอกจากนี้ กรมชลประทานยังไม่เคยเผยแพร่เอกสารรายงานการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมตลอดระยะเวลาการศึกษาโครงการตั้งแต่ปี 2539 จนถึงปัจจุบัน

ตัวแทนชุมชน 3 ลุ่มน้ำ ยื่นหนังสือคัดค้านโครงการผันน้ำก-อิง-น่าน ต่อเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่กรุงเทพฯ (23 มีนาคม 2543)

3. ความไม่เป็นธรรมในการจัดการน้ำ เป็นการผลักภาระปัญหาของลุ่มเจ้าพระยาตอนล่างไปให้กับประชาชนใน 3 ลุ่มน้ำทางภาคเหนือ และเป็นการจำกัดการพัฒนาในอนาคตของประชาชนทั้ง 3 ลุ่มน้ำ และสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชนใน 3 ลุ่มน้ำ โดยไม่ได้ศึกษาหาทางเลือกอื่นๆ ที่มีประสิทธิภาพและใช้ต้นทุนต่ำในการจัดการปัญหาของลุ่มเจ้าพระยา

4. ความสมเหตุสมผล และผลตอบแทนโครงการ กรมชลประทานไม่เคยชี้แจงต่อสังคมว่าต้นทุนของการผันน้ำ 1 ลูกบาศก์เมตรมีราคาแพงน้อยเท่าไร โดยเฉพาะเมื่อมูลค่าการลงทุนของโครงการเพิ่มขึ้นเกือบ 2 เท่า จากปี 2541 ที่ 32,400 ล้านบาท เป็น 55,578 ล้านบาทในปัจจุบัน

ชาวบ้านหัวนา กิ่งอ.ภูซาง จ.พะเยา เรียกร้องให้ยุติโครงการผันน้ำก-อิง-น่าน (2 ธันวาคม 2541)

ชาวบ้านในเขตจ.เชียงราย เรียกร้องให้ยุติโครงการผันน้ำที่จ.เชียงราย (13 มีนาคม 2543)

ชาวบ้านในจ.น่านเรียกร้องให้ยุติโครงการผันน้ำก-อิง-น่าน (30 มีนาคม 2544)

เอกสารอ้างอิง

- กรมชลประทาน. 2542. **ร่างรายงานฉบับสุดท้าย การศึกษาความเหมาะสม และผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการ กก-อิง-น่าน จังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน รายงานหลัก (มีนาคม 2542), รายงานหลัก (พฤษภาคม 2542)** โดย บริษัท ทีเอ็ม คอนซัลติ้ง เอ็นจิเนียร จำกัด, บริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท แอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด และบริษัทชินยู คอนซัลแตนท์ (ประเทศไทย) จำกัด
- กรมชลประทาน. 2542. **ร่างรายงานฉบับสุดท้าย แผนรวมพัฒนาลุ่มน้ำกก-อิง-น่าน (กันยายน 2542)** โดย บริษัท ทีเอ็ม คอนซัลติ้ง เอ็นจิเนียร จำกัด, บริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท แอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด และบริษัท ชินยู คอนซัลแตนท์ (ประเทศไทย) จำกัด
- กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน. 2537. **สรุปโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำของ ประเทศไทยในระยะยาว** มีนาคม 2537
- คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ. 2546. **การประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ** วันที่ 23 กรกฎาคม 2546
- มนตรี จันทวงศ์ และคณะ. 2546. **ก่อนถ่ายทำจริง อภิมหาโครงการผันน้ำ กก อิง น่าน มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, ธันวาคม 2546**
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2548. **โครงการลงทุนขนาดใหญ่ของภาครัฐ (Mega Project): ทรัพยากรน้ำ.** เอกสารประกอบการประชุมคณะรัฐมนตรี วันอังคารที่ 15 พฤศจิกายน 2548